

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

DRAUGAS

Saturday supplement

1995 m. birželio mėn. 24 d. / June 24, 1995

Nr. 122(25)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Rinktinių derlius

Dosniai eilavo apie Lietuvos žemę Kazys Bradūnas. Dabar, į tą išlaisvintą žemę jam sugrįžus, jo išleidžiamų knygų derlius irgi yra dosnus. Jau keturios knygos pasirodė ne Amerikoje, bet tėvyneje. Vadinasi, susipažinti su buvusiu egzodo poetu per tuos penkerius nepriklausomybės metus, manau, ten suskato visi poezijos mėgėjai. Ar jie šias Kazio Bradūno knygas skaito ir skaitys su tuo pačiu dėmesiu, kaip jo eiles skaitė rasto žmonės sovietmečiu, s. aptai gavę rinkinius iš apskrių keliautojų, sunku pasakyti. Galima tik pasiklausti tuo, kad kiekviena tauta lieka ištikima tiems savo dainiams, kurie nuoširdžiai sielojosi jos likimu ir taikliais žodžiais apdainavo jos egzistencijos esmę.

Štai stambi, beveik 500 puslapių, jo poezijos rinktinė *Prie vieno stalo*, „Vagos“ leidyklos išleista 1990 metais. Pabaigoje yra Vandos Zaborskaitės, Maironio biografijos autorės, straipsnis apie Kazio Bradūno poezijos reikšmę lietuvių literatūrai. „Apie ją bus daug kalbama ir rašoma [...] Ne tik dėl to, kad tai didelės jėgos ir grožio pasaulis, bet dar ir dėl to, kad ji padeda mums patiemis suprasti ir įvertinti save – kuo mes panašūs, kuo skiriamės ir kodėl“. Šią knygą puošia giliaminčiai

Grazinos Didelės piešiniai ovalo apvade. Tarsi prie tokio pavidalo stalo buriasi mūsų literatūra.

Jaugom Nemuno upynę – tai kita, irgi 1990 metais, bet „Vyturio“ leidyklos išleista rinktinė. Šįkart eilėraščių sukaupia perpus mažiau – 200. Pavadinimas vaizdžiai nusako lietuvių geografine padėtimi. Žodis „jaugom“ susisaukia su „išvėrem“ arba „išsilaikem“, nesvarbu, kokios per amžius Lietuvą alino negandos. Šią knygą originaliai, su liaudies dviširdžių akcentais iliustravo žymus poetas-prozininkas-dailininkas Leonardas Gu-tauskas.

1992 metais „Vaga“ išleido ne Bradūno poezijos rinktinę, o rinkinį *Duona ir druska*, sudarytą iš dviejų dalių: „Eilėraščiai ir sakmes“ ir „Kelionių užrašai“. Dailininkas Romas Orantas. Čia poetas linkęs atvirai pavaizduoti savo asmenišką gyvenimą. Kai ką elegiškai prisiminti, paminėti daug brangių vardų, vietovardžių, parodyti tas vietas ar kultūros objektus, su kuriais buvo lem-ta susidurti. Kelionių įspūdžiai aprašomi kuo glausčiau, trumpiau, tarytum tai būtų pirmu (dažnai pačiu tiksliausiu) pastebėjimu užfiksuotas įvaizdis.

Pavyzdžiui, Havajų haiku eilė-

raštyje „Polinezijos naktis“:

*Tik drėgnos
vandenyno žvaigždės
dangaus keptuvėje spraga.*

Iš šio rinkinio nuotaikų, labiau nei iš kitų jo knygų, išryškėja poeto charakterio bruožas: visuomeniškas bičiuliškumas. Ejimas į žmones. Tad ir pavadinimas tikte tinka. Visus jis sutinka su duona ir druska. Ir pats taip yra sutinkamas. Visur girdi šauksmą namų. Ir išmintis, neretai nušvintanti eilėraščių užsklandose, išreiskia ne kokią žūbtinę tiesą, bet susitaikymą su tuo, kas yra, kas neišvengiama. Štai pasiklausęs „Vivaldžio festivalio Venecijoje“, poetas ramiau ramiausiai konstatuoja: *Nuo muzikos numirti / ir lengva, ir sunku.*

Neseniai iš Lietuvos atskrido ir ketvirta Kazio Bradūno knyga – poezijos rinkinys *Iš grumsto ir iš dvasios*. Ją išleido „Sviesa“ 1994 metais Kaune. Šios knygos sumanytoja Janina Riškutė pati atrinko eilėraščius, suskirstė poeto kūrybos tematikai būdingomis dalimis. Kadangi šis rinkinys įeina į „Moksleivio bibliotekos“ seriją, Janina Riškutė parašė ir neįmantrią įžangą, dalykiškai, aiškiai supažindindama jaunuolius skaitytojus su Kazio Bradūno kilmės, mokslo, o ypač su jo poetine pasaulėjauta. Paryškindama patį svarbiausią jo lyrikos akcentą, rašiniį pavadinimą „Lietuviško žodžio savybės“.

Nuo to laiko, kai pirmą kartą susidūriau su Kazio Bradūno *Devyniomis baladėmis*, mane visad veikė veikia jo žodžių gyvybė, savo syvais vis naujai įliejanti lietuviškumo pojūtį. Neieškau čia ypatingų metaforų, nei kokių metafizinių slėpinių, nei erudicinių puošmenų, nei iškalbingos retorikos. Stebiuosi tik jo poetinės kalbos tikrumu, glausiai dainin-

Diplomatas Kazys Bizauskas ir Lietuva

JUOZAS MEŠKAUSKAS

• **Pranas Zundė. KAZYS BIZAUSKAS 1893-1941.** Antroji knyga. Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1994. Spausdino „Draugo“ spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois 60629. 430 puslapių. 12 fotografijų įtarpas. Kaina – 12 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Kazys Bizauskas II – antroji Prano Zundės knyga, išleista Lietuviškos knygos klubo 1994 metais Čikagoje. Kada matai šią knygą ir imi ją į rankas, manai, kad čia bus tąsa Kazio Bizausko biografijos. O čia yra aprašomi jo darbai Lietuvos diplomatinėje tarnyboje nuo 1922 m. sausio 6 d., t.y. nuo tos dienos, kada jis buvo paskirtas atstovu prie Šv. Sosto, iki jis grįžo iš Anglijos į Lietuvą 1931 metų liepos mėnesio gale. Tiesa, žmogaus darbai priklauso prie jo biografijos. Ir čia Kazio Bizausko darbai diplomatijoje ir jų reikšmė Lietuvai aprašoma la-

gomis žodžių santalkomis. Anot profesorės Janinos Riškutės, „Kazys Bradūnas – puikus meistras, žodį tariantis lėtai, jausdamas jo skonių burnoje, gėrėdamasis juo“. Pats įsitikinau: balsiai skaityti jo eiles yra malonu.

Maloniai nuteikia ir Rimos Gaizauskaitės grafika, smulkių brūkšnelių deriniais ir, sakyčiau, liaudiškai nupieštais pavidalais talkinanti jaunųjų skaitytojų vaizduotei. Regi peizažą, regi žmogų, regi senovę, regi daug ką... Poetas kalba, o skaitytojas regi ir jaučia.

Pranas Visvydas

bai gražiai ir išsamiai. Tačiau šitoje knygoje randi ne tik Kazio Bizausko darbus diplomatijoje, jo sugebėjimus ir to darbo sunkumus, bet joje randi ir tuometinę Lietuvos vidaus ir užsienio politinę padėtį, kurią Pranas Zundė labai gražiai aprašo ir įdomiai ją interpretuoja. Šią knygą Pranas Zundė pradeda Lietuvos valstybės ir Bažnyčios padėtimi Šv. Sosto ir kitų valstybių atžvilgiu bei jų sudėtyje.

Po trečiojo Lietuvos-Lenkijos padalinimo 1795 metais didesnį etnografinę Lietuvos dalis, su Vilniaus ir Žemaitių vyskupijomis, atiteko Rusijai, kuri įsteigė Mogiliavo bažnytinę provinciją. Ryšiai su Šv. Sostu visai nutrūko, ir bažnytiniai reikalai buvo tvarkomi per bažnytines organizacijas ir dvasininkiją. Apie šią padėtį Pranas Zundė rašo taip: „Devynioliktas amžius buvo Lietuvai sunkių bandymų metas. Maskva stengėsi administracinėmis ir visokiomis kitokiomis priemonėmis Lietuvą surusinti, o Katalikų Bažnyčia stengėsi ją lenkinti. Mat tuo metu lietuviai dvasininkai, kurių dauguma buvo bajoriškos kilmės, buvo, kaip ir bajorai, sulenkėję“. Lietuvos katalikai priklausė arkivyskupijoms, esančioms už Lietuvos ribų, t.y. nebuvo Lietuvos bažnytinės provincijos.

Lietuvai paskelbus nepriklausomybę 1918 metais, Lietuvos vyriausybei rūpėjo, kad Lietuva būtų pripažinta nepriklausoma de facto ir de jure. Pirmoji Lietuva de facto ir de jure pripažino Vokietija. Ji tai padarė 1918 m. kovo 23 d. Antroji buvo Sovietų Rusija, kuri tai padarė 1920 m. liepos 12 d. Toliau pasekė mažosios valstybės. O kitos, didžiosios valstybės, kaip JAV (1922 m. liepos 28 d.), Didžioji Britanija, Prancūzija, Italija ir Japonija (1922 m. gruodžio 22 d.) tik vėliau. Šv. Sostas, lenkų intrigų dėka, neskubėjo Lietuvos nei de jure pripažinti, nei bažnytinis jos reikalus tvarkyti.

Lietuvai pasiskelbus nepriklausoma valstybe, jos teritorijoje buvo trys vyskupijos: Žemaitių, Vilniaus ir Seinų. Žemaitių ir Vilniaus vyskupijos priklausė Mogiliavo arkivyskupijai, o Seinų vyskupija – Varšuvos arkivyskupijai. Lietuvai Šv. Sosto jos pripažinimas de jure ir valstybės bažnytinių reikalų sutvarkymas buvo labai svarbu. Lietuvos vyriausybė turėjo reikalų tvarkymui savo atstovų prie Šv. Sosto paskyrė Kazį Bizauską. Tuo metu prie Šv. Sosto bažnytinių reikalų ko-regavimui vyskupu buvo paskirtas kun. Jurgis Narjauskas. Jis atvykusį atstovą Kazį Bizauską sutiko labai nedraugiškai ir net arogantiškai. Jis jam nieko nepa-

Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir igaliotas ministras Didžiąjai Britanijai Kazys Bizauskas London'e 1931 metais.

dėjo, bet net kenkė ir trukdė jo darbus.

Tačiau Kazys Bizauskas, nekreipdamas dėmesio į visus jam daromus nemalonumus ir sunkumus, ėmėsi energingai dirbti, lankyti Vatikano atstovus, įtikinėti, informuoti, rašyti notas, prašydamas pripažinti Lietuvą de jure. Galų gale, po daugelio vizitų ir įtikinėjimų, 1922 m. lapkričio 10 d. iš kardinolo Gasparri Bizauskas gavo raštą, kad Šv. Sostas pripažįsta Lietuvos valstybę de jure. Tačiau tame rašte buvo ir toks sakiny: „Jis [Šv. Sostas] siunčia karščiausius gerovės linkėjimus kilniai lietuvių tautai ir karštai linki, kad kuo greičiau įvyktų meilus sutarimas tarp Lietuvos ir Lenkijos“. Tas parodo sąlygas ir nuotaikas Vatikane, kuriomis Kazui Bizauskui teko dirbti. Vieno vizito metu kardinolo Gasparri atvirai buvo pasakyta, kad jis pageidautų jei ne unijos, tai bent glaudesnių Lietuvos-Lenkijos santykių. Tai liudija tuometinę lenkų įtaką Vatikane.

Nepaisant labai sunkių sąlygų ir gana trumpu laiku Kazys Bizauskas Vatikane padarė tiek, kad Šv. Sostas pripažino Lietuvą de jure, įsteigė Lietuvos bažnytinę provinciją, paskyrė Vilniuje

lietuvių vyskupą, Vatikano atstovų Lietuvai paskyrė arkivyskupą A. Zecchini, su rezidencija Rygoje, nes jis buvo atstovu visoms trimis Baltijos valstybėms. Prie Šv. Sosto Kazio Bizausko darbas, sunkiomis ir labai nepalankiomis sąlygomis, buvo milžiniškas. Jo darbo sąlygas sunkino labai prolenkiškas benediktinių vienuolių nusiastatymas ir veikla prieš vyskupą Jurgį Matulaitį. Visada lenkų veikla Vatikane buvo toleruojama, o Lietuva ir lietuviai pareiškimais ir notomis buvo kaltinama ir raginama su lenkais tartis. Kazys Bizauskas dažniais vizitais Vatikane, pareiškimais ir notomis turėjo ginti Lietuvos reikalus.

Kazys Bizauskas labai daug pastangų dėjo konkordato su Vatikano sudarymo reikalu. Konkordato sudaryme sunkumus ir beveik neišsprendžiamus klausimus ar klūtis kėlė Lietuvos ir Lenkijos sienų reikalas bei problemos. Šiose problemose Vatikanas palankesnis buvo Lenkijai. Kazio Bizausko pranešimai ir jo

(Nukelta į 4 psl.)

Kazys Bradūnas

RAŠAU RASOJ

*Krikšto vanduo Joninių naktį
Pavirto alkiečių rasa,
Ir baigia nuo liepsnų apakti
Sena, kaip visata, tiesa.*

*Geriu lig paskutinio lašo
Žvaigždėtą kieliką dangaus,
Rašau rasoje be jokio rašalo
Pirstų ir kauko, ir žmogaus.*

JONINIŲ PROCESIJA PAJEVONY

GRĮŽUSIO PASAKOJIMAS

*Bažnyčios durys atsidarė,
Dundėjo būgnai
Ir varpai skambėjo.
Ir man atrodė,
Jog daugybės metų –
Viso gyvenimo
Tartum nebūta.*

*Mergaitės barstė vėl gėles –
Žiedus paparčių!
Ir viena jų nuo tako pakylėjęs,
Viską žinojau.*

Vytauto O. Virkau iliustracija Kazio Bradūno eilėraščių rinkiniui „Krikšto vanduo Joninių naktį“ (Čikaga, Ateities literatūros fondas, 1987)

Šiame numeryje:

Joninių šventei • Kazio Bradūno poezijos knygos Lietuvoje • Prano Zundės „Kazys Bizauskas“ – antroji knyga • Vanda Zaborskaitė apie Kazio Bradūno poeziją • Iš naujųjų Kazio Bradūno eilėraščių • Pianistė Mūza Rubackytė • Nauji leidiniai

Prie vieno stalo

VANDA ZABORSKAITĖ

Prie vieno stalo renkasi visa 20-ojo amžiaus pabaigos lietuvių literatūra. Ne prie derybų ar pasitarimų, ne prie puotos stalo, o prie balta staltiese užiesto šeimos stalo, kur laužoma santaikos duona. Kazio Bradūno poezijos rinktinės antraštė yra žodžiai iš eilėraščio „Emaus“, suteikiančio jiems sakralinę prasmę — buvimo drauge su neatpažinta, bet čia pat esančia prisikėlusiąja Meile. Esama šiuose žodžiuose dar ir neaiškus, širdį suspaudžiančio bausmo:

*Mes valgėme prie vieno stalo
Iš deginto molio dubens.
Tu užsigėrei vandens —
Ir man gomurių apsaldo
Troškulių artėjančios tiesos...
O vis labiau temo ir temo,
Ir nieks neįjungė šviesos...
Prie begalinės ribos,
Pritrūkę kalbos...*

Yra artėjančių sutemų, mirties, neišsakomybės nuojauta, yra baidysioji ir tragiškoji būties gėlmė, be kurios pajautimo mūsų bendras stalas būtų tik lėkštoka alegorija, o ne tikroji, esminė jungtis. Mes negalime elgtis taip, tarsi tarp mūsų nebūtų buvę kančios, mirties, nuodėmės, nesupratimo ir nežinojimo prarajos.

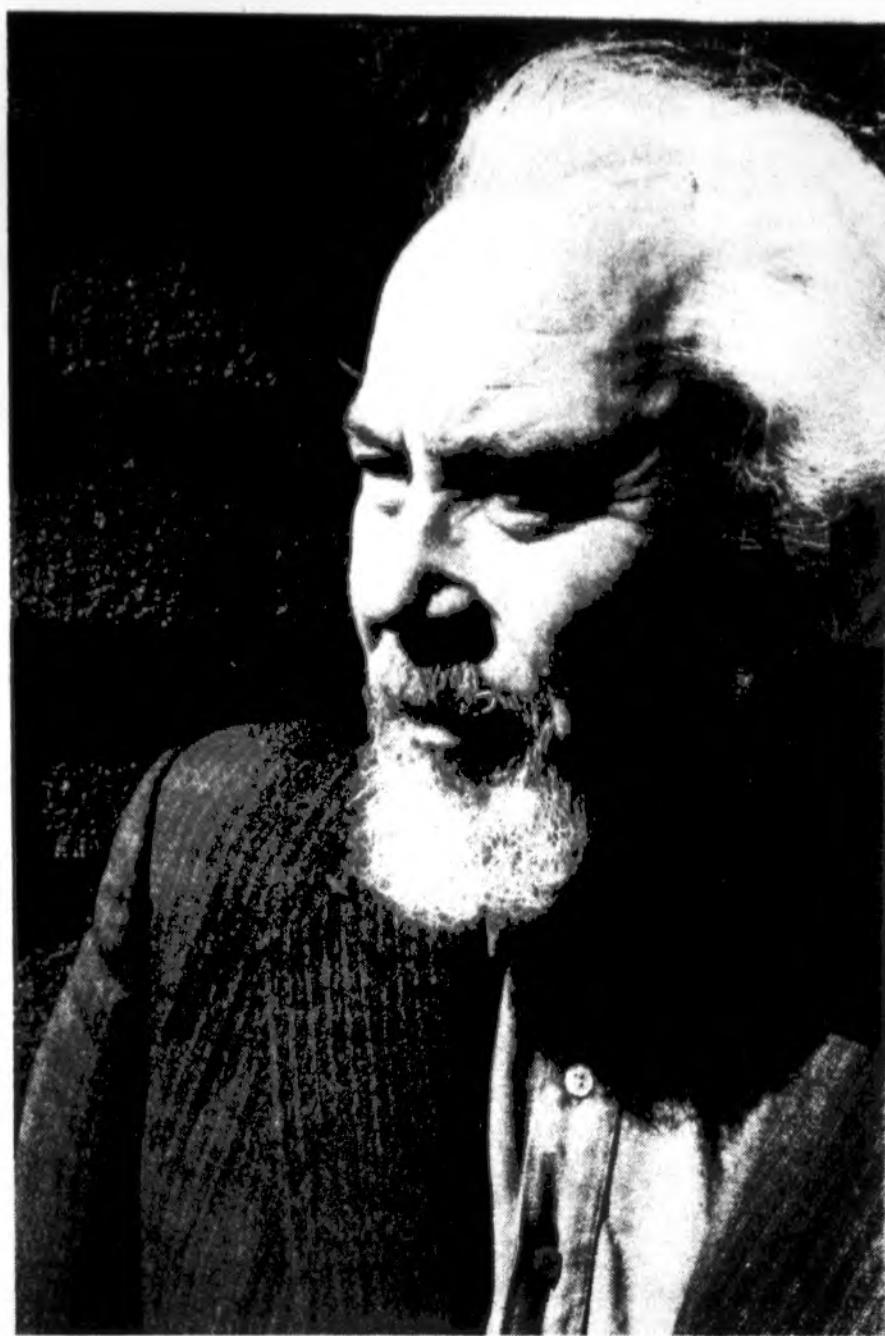
Kazys Bradūnas yra 20-ojo amžiaus vidurio poetas. Jis yra ne vien augtę suaugęs savo literatūrine karta, bet yra ir jos savimonės formuotojas ir rieškėjas. Toji karta pradėjo skleistis dar Nepriklausomos Lietuvos moksleivių spaudoje, ypač *Ateityje*, burtis moksleivių literatūrinėse kuopelėse, skaityti eilėraščių gimnazijų literatūros vakaruose. Bet tikrasis jos atėjimas į literatūrą buvo 1939-40 metais — universitetinių studijų pradžia ir publikacijos daugiausia *Naujojoje Romuvoje*. Karo metais galutinai išryškėjo kartos veidas. Būrys jaunų literatų buvo susitelkęs Vilniaus universitete, kai kas — Kaune. Pats branduolys rinkdavosi Vinco Mykoliaičio-Putino namuose skaityti savo kūrybos, aptarinėti ir diskutuoti literatūros dalykų. Kazys Bradūnas čia buvo organizatorius, kviesdavo Universiteto literatūros popietes, joms pirmininkaudavo. Švytėjo jaunų talentų žvaigždynas. Bet istorijos laikas jam buvo negailestingas. Vieni atsidūrė Sibiro šniėgynuose (Gediminas Jokimaitis, S. Gorodeckis), kiti atgulė miško brolių kapuose (Bronius Krievickas, Mamertas Indriliūnas), dar kitus užgniaužė sistema, nutildė jų poetinį žodį, jie nuėjo į kitas kultūros sritis (Pranė Aukštikalnytė-Jokimaitienė, K. Umbrasas), dar kiti užslopo, prislėgti varganos buities (Z. Pundziūtė). Eugenijus Matuzevičius įsijungė į Lietuvos literatūrą. O dalis atsidūrė Vakarų tremtyje, perėjo Vokiečių stovyklas ir įsikūrė Naujajame pasaulyje. Jiems ir buvo lemta realizuoti kartos kūrybinę galios įtvirtinti lietuvių literatūros savo estetinius principus, ištarti naują poetinį žodį. Kazys Bradūnas sujungė juos į *Žemės* antologiją (Kazį Bradūną, Alfonsą Nyką-Niliūną, Vytautą Mačernį, Henriką Nagį, Juozą Kekštą). Karta susijungė ne pasaulėžiūros, o poetinių principų pagrindu. Ji jautėsi esanti trečioji lietuvių poezijos karta, atėjusi po tautinio atgimimo (Maironio, Vinco Kudirkos), po Nepriklausomybės (nuo Putino iki Jono Aisčio). Ji norėjo būti ne idėjos, ne emocijos, o minties poezija, skelbianti ne visuomenines programas, ne individo savaiminę vertę, o apmąstyti universaliasias žmogaus būties situacijas. Ji atsiskaldė nuo poetinės detalės, intymaus lyrizmo ir svajonių dainiškumo, o ieškojo nugryninto, sudvasinto žodžio, kuris ją siejo su Putino ir Jurgio Batrušaičio tradicija. 1952

metais Kazys Bradūnas suorganizavo *Literatūros lankus* — neperiodinį poezijos, prozos ir kritikos žodį (ėjo iki 1959 metų), kuris toliau plėtojo ir reiškė „žemininkų“ programą; „grąžinti literatūros, kaip estetinės kūrybos, nepriklausomybę, atstatyti normalią vertybių gradaciją“, būti neutraliais „bet kokios pasaulėžiūrinės tendencijos savo bendradarbių darbuose atžvilgiu“, manyti, „kad pozityvi kūryba tautos išlaikymui yra reikšmingesnis dalykas negu žodinis patriotizmas“, „išlaikyti nuolatinį kontaktą su Vakarais“.

Pokario dešimtmėtyje žemininkų karta atsiskleidė visa talento jėga ir gyvybingumu. Ji perėmė lietuvių literatūros atstovavimą, per ją reiškėsi lietuvių literatūros tęstinumas. Toli skambėjo graudžios Sibiro tremtinių dainos ir lagerių psalmės, dar tik žadėdamos įsileidimą į bendrą lietuvių literatūros tėkmę, būdamos tiesioginė gyvenimo išraiška ir negalvodamos apie specifinius meninius uždavinius. O pačioje Lietuvoje tvyrojo nykus tuštumos metas, kai prievartos ranka baigė negyvai užmaugti literatūros balsą — išsprūdavo tik vienas kitas posmas, tik viena kita eilutė, išlaikiusi kūrybiškumo žymę. Ir tą pačią netrukdo užsiplūsti socrealizmo išpažinėjai.

Manychiau, kad žemininkų tarpe itin reikšmingai skambėjo Kazio Bradūno poezijos žodis. Niekas kitas nėra taip esmiškai išsaka švento žmogaus ryšio su savąja žeme. Į dirvą įsmigęs žemdirbio plūgas, iš gėlmės ištryškė amžinių šaltinių vandenys, šviesėjantiame danguje skambantys vyturiniai, laukų platybė, kur „smilksta žemė tartum aukuras grauz“ — tai Kazio Bradūno žmogaus pasaulis, kuriame glūdi jo esaties šaknis. Likiminių ryšys su tėvų ir protėvių žeme yra jo laimės, gyvybės, vilties, paties jo buvimo versmė. Apie tai — tikslūs Antano Maceinos žodžiai: „Žmogiškoji egzistencija stovi tvirta ir rami tik tada, kai ji čiučia savo syvus iš ryšio su žeme, kaip su gimdantiąja ir ugdantiąja kosmo galybe. Šia prasme Kazys Bradūnas savo poezijoje perskoda tautinę kasdienybę ir pasineria į pirmąsias mūsų tautos elementus, į aną senovinį matriarchinį sluoksnį, susiformavusį dar ikirikščioniškais laikais, tačiau išlikusių mūsų tautos pasamonėje ligi šiol“. Del to priešiškų istorinių jėgų iš savo žemės ištumtas žmogus jaučia, tarsi kas būtų jo sielą pusiau perplėšęs („Mus kaip žolę likimas išrovė/ Tikta šaknys paliko tenai/ Kur prie upių pilikalniai stovi...“), tragiško praradimo skausmas jį nutvilkio iki patios gyvosios („Be tėvynės negaliu sušilti/ Svetimiojo židinio liepsna...“), gimtoji žemė jam sugrįžta ilgesio regėjimuose („Vėsių, begalinę šiaurę/ Tėviškos sodai šlama/ man kas naktį sapnuos...“).

Tėvynė yra sutapusi su asmeniškiausiais žmogaus dvasios pasireikškimais, su kiekviena esaties ląstele, o kartu ji regima iš labai toli, iškyla monumentaliais, apibendriniais pavidalais. Ji regima ne tik per milžinišką skiriančią erdvę, bet ir iš kitos žmogaus situacijos, iš kitos dvasinės būklės, negu žvelgė krašte kuriamoji poezija. Mes visą laiką buvome įkalinti aižėjančioje, nuodėmingoje, absurdiškoje savo dabartyje, ir poezijos žmogus grūmėsi su melu, ieškojo savo egzistencijai tiesos ir prasmės, jis nuolatos buvo įsi-tėmęs tarp negalėjimo tylėti ir nenoro meluoti. Disharmonija, groteskas, bjaurumas gulė estetikos pagrindais. Kazio Bradūno poezija tyra ir aiški, ji pilna skaidrios, ramios tiesos. Ji yra laisvai ir natūraliai atsiskleidusi;

Kazys Bradūnas

Algimanto Kezio nuotrauka

ji nieko neįrodinėja, nieko nesmerkia ir neprakeikia, niekur nešaukia — ji tik liudija, išsako, apraudo, meldžiasi, taria švento susikaupimo, gedulo ir tikėjimo žodžius. Tuomet, kai liejosi tautos kraujas, o poezija Lietuvoje arba

tylėjo, siaubo ir prievartos surakinta, arba prievartą šlovinu, Kazys Bradūnas sukūrė paminklą (*Devyntos balados, Morenų ugnis, Sidabrinės kampanos*, taip pat daugelį vėlesnių metų eilėraščių), kuris savo meno aukštumą yra vertas juo pagerbtųjų karžygių. Čia nuostabių būdu sukoncentruota skausmas ir pagauda, kančios ir mirties išgyvenimu laimėtas nuskaidrėjimas. Tai aukštas tragedijos menas, sukrečiantis baime ir gailėsčiu, nuplaunantis sielą ir pakeliantis ją prie didžiųjų žmogaus ir tautos vertybių, apgaubiantis jas šventos pagarbos švytėjimu: „Miško brolių veidai žemėti/ Pro vėleną į pilnatį žiūri...“, „Dirvonuose žagrės rūdija/ Ir girios garuoja krauju —/ Krinta byra ant jų/ Našlaičių ašaros grynos —“, „Ta baltą vakarą/ Kai nutilo laukai/ Kritusius pridengėm drobe/ Apklėjom rudine —“, „Ant švento alko rankų/ Brolių kraujas žydi —“. Ir taip per visus beveik rinkinius nusidriekia miškuose kritusių brolių motyvas, persipindamas su milžinapių, pilkapių, Pilėnų atmintimi. Visų amžių kritusieji už tėvynę atbunda amžinam gyvenimui tautos atmintyje per poeto žodį: „Dabar/ Mano tautos/ Paskutiniame pilkapy brinksta/ Legendos grūdai/ Sekla dainos/ Ir krauju krikštyti/ Tampa vėl gyvybė“. „Tampa vėl gyvybė“ Sibiro tremtiniai. Yra jų pačių poezija, su niekuo nepalyginama autentiškumu, kurios žmogiškoji vertė ir kaina negali būti matuojama vien meno kriterijais ir kuri įeina į mūsų literatūros visumą kaip šventas jos puslapis. Bradūnas žvelgia iš kitos perspektyvos, ir jo eilėraščiai tampa apibendriniais paminklais: „Nei žemės, žagrės, nei žirgų/ Nei saulės šylančių vagų/ Nėra tuštėjančioji buity/ Taip sėdi jie dienų dienom/ Širdim kietom ir kruvinom/ Kaip medžiai tylūs, išrauti“ („Ūkininkai tremtiniai“). Ir dar prisišlieja skausmo tema — kaimo žmogus savo vargę ir sopuliuose poeto surastoje nuostabaus raiškumo metaforoje:

*Mano motina mane ten gimdė,
Nemunan išmeigusi vyzdžius.
Apkabinus grūvančius kryžius,
Šaukia ji, kaip Eglė, baltą
vilni...*

*Ir didžiulė upė artipilnė
Liejasi dundėdama širdin.*

Tautos laikų jungtis yra kultūra, maitinama tikėjimo šaltinių. Bradūnui yra svetima pagonybės-krikščionybės antinomija, dažna Lietuvos kultūrologinėje refleksijoje, ypač poetinėje. Bradūnas ne racionalistiškai, o giluminiu estetiškai išgyvenimu būklėje sulėjo ir išreiškia būties šventumą, žmogaus esimo pasaulyje, jo mirties ir amžnumo realybę, kaip ji sklindžia baltiškos ir krikščioniškos kultūros sintezėje, kuri Bradūno poezijai suteikia daugiaprasmiškumą ir neapibrėžtumo gėlmę. Jam rūpi ne kultūrų skirtybės, o jungtys, tai, kas sieja religinius tikėjimus, kurie

juk kyla iš vienodų giliausių žmogaus įžvalgų ir pajautimų. Šios pasaulėjautos poetinėje raiškoje atsiskleidžia itin savitos Bradūno talento pūsės:

*Skaičiuoju, skaičiuoju dievus,
O suma — vieny vienas.
Ir nuo žalčio žaltelio galvos
Teka kraujas ir pienas.*

*Bėga kraujo ir pieno puta,
Dievo rankos ją šluosto,
Dievo rankų nepaliesia,
Bėga ir mano skruostu.*

Tai iš rinkinio *Krikšto vanduo Joninų naktį* (1984–87), kuriame nuolatos išnyra žodžio, knygos, poezijos motyvas. Poezija, kurianti pasaulio vaizdą, sutelkianti tautos esmę, išlaikanti jos tęstinumą, jos atmintį, yra tautos buvimo garantas. „Poezija ir Lietuva“ — taip pavadintas eilėraščių, kuriuo užsklendžiama rinktinė. O priešpaskutinis — paprastų paprasčiausias, o kartu neįžvelgiamai gilus, kaip visi geriausiai Kazio Bradūno eilėraščiai — irgi gali būti susietas su poezija. Tai „Lietuviškas Emaus“:

*Skaudžiai pamuštos jau kojos,
Ir kelionėje praalkai,
Vakarop saulelė gula —
Pasilik pas mus.*

*Tėvas raugia rūgštų pieną,
Motė kepa šviežių duoną,
Ašai slėgiu saldų sūrį —
Pasilik pas mus.*

*Ir padėk rankas ant stalo,
Kad matytų ir akieji,
Stalo lentos tegul kalba:
Pasilik pas mus.*

Į ką čia kreipiamasi — į Dievą, kurs „eina link Sibiro per Lietuvą“? Į Dievą, senųjų pasakų teisybės vykdytoją? Į poeziją, tautos dvasios saugotoją ir laikytoją?

Platus yra Kazio Bradūno poezijoje kultūrinių įvaizdžių repertuaras, tačiau atranka griežta, pajungta vientiso poetinio universalumo statybai. Dominuoja dideli baltiškosios prosenovės klotai — raudų, sakmių, mitų pasaulis („Tai sėdite aukštam vėlių suolely/ Su ažuolu vainikais ant galvų —“). Taip pat Lietuvos istorija — Mindaugas, Pilėnai, Gediminas, — su kuriais jungiasi mūsų atsparumas ir tvirtybė („Ant mindauginės katedros užpiltų pamatų/ Auga žolė, auga nauja karta/ Ji nuodyta, nušauta, pakarta/ Bet auga/ Kaip debesys, kaip vejas liepsnose/ Kaip ažuolynas kaimo kapuose“). Dar — didieji Mažvydo, Donelaičio, Čiurlionio vardai.

Bradūnui poezijos esmė, pateisinimas ir paskirtis yra nebūties nugalėjimas, amžino buvimo teigimas ir realizavimas („Giedok ir garbtyki po ašaras/ Kad mirusieji tikėtų Nemarumu“). Mirtis — prisikėlimas — amžinybė apglėbia jo pasaulio turtingą įvairovę. Visų pirma — mirtis. Turbūt niekaduos dar lietuvių poezijoje mirtis nesiskleidė tokiu visapimančiu išgyvenimu, tokiu visuotinum. Ne jos artėjimo, grėsmės, neišvengiamybės jautimas atskiro žmogaus egzistencijai, ne artimųjų netektis, o visos tautos gedulas, jos kankinių ir didvyrių apraudojimas, nebūties grėsmė visai tautai yra tai, apie ką kalba Kazio Bradūno poezija. Mirties tema skamba kaip daugiabalsis choralas, kuriame pinasi ir liaudiški raudos motyvai („Tavo pavargę kojos/ Šaltos kaip medžiai pusiažiemy —/ Pūsterio šilto žarijų Kodėl nepasiėmė?“), ir herojinės giesmės balsai:

*Žemės valgymu prisiekiu
amžina ištikimybę —
Ji galioja prieš ir po mirties.
Žemė skelbia su manim vertybę
Lūpoms nebylėm, vėlenai prie
širdies.*

Šaltųjų Stikso vandenų lietuviškąjį atitikmenys pripildo eilėraščių poetinį audinį („Ir nuo rudenio saulės vėsta/ Bėgdama į šiaurės ežerus“, „neužšalantių šaltinių“, „vandeniu vėlės prie stalo/ Šlakstosi, baigdamos apeigas —/ Tai motinų ašaros“). „Ir girdi, kaip lašas krenta/ Ašaros šaltos“. Mirtis yra kupina skausmo, rimties, didybės, bet ji dar ir nužerta amžinybės šviesą („Spindi amžinybės pelenus“). Nemarumas yra individualios būties galutinis išsipildymas („Mano didis, mano meilės Dieve/ Neatsukti veido man brangaus/ Nenuplėški, kaip nuo medžio

žievę/ Amžinybė nuo manęs — žmogaus“). Bet tokia yra ir pasaulio, istorijos tiesa: „Tikiu į pabaigą/ Į kraujo irimo/ Vėlyvą rudenį/ Kapų ramybėje/ Tikiu į pradžių/ Į paukščių skridimą/ Anksti pavasarį/ Toli amžinybėje“; „Palikit po stuobriniais kryžiais/ Baltoji kaip Ostija taigoji/ Nepaliesitoji žemė, / Kuri prisikėlimo būgnais dunda/ Kai krinta artimųjų ašaros.../ Palikite mus Viešpaties akivaizdoje...“; „Štai — skaičiuok mirties delne kaulėtam/ Tūkstančio vardų amžinybės“. Tai žvalga, giliai suleidusi šaknis į krikščionybės dirvą. Bet nedarumas ir amžinybė Bradūnui turi ir kitą prasmę — tai amžnumas, kurį trapijai ir baigtinei būčiai suteikia menas, kūryba, poezijos žodis. Nebūtį įveikia žodis, „išskeldamas kaip vėlavą prieš vėją/ Kas mirtina, bet amžinai gražu“. Tikėjimas ir poezija nugalai mirtį, suteikia jai kilmumą ir prasmę. Tokia būseną ne kartą tampa eilėraščių motyvu, bet dar įsaktinau ją liudija Kazio Bradūno poezijos visuma, kurioje nuskaidrėjusi švyti žmogaus ir tautos tragiškoji patirtis. Apie šią poeziją tiktų pasakyti jos pačios žodžiais:

*O tautos dvasia sparnus ištisia,
Lyg ošimą tolimų dainų,
Ir giedodama herojiškąją
giesmę,
Kyla iš liepsnos ir pelenų.*

Kazio Bradūno poezijos žmogus — klajūnas, piligrimas, emigrantas; Adomas Mickevičius jam — likimo brolis. Jis pasmerktas skausmingam tolimoje palikusių namų ilgesiui. Jis — Odisejas, tik sunkesnes lemties, sunkesnį jam, atskirtam nuo gimtųjų namų, teko netekties ir pasiilgimo našta. Bet ir jam, taip ilgai klajojusiam, išaušo valanda, kurioje jis „gimtajai Itakė/ Dar išvydo ryto rūkūose“. Bet grįžta jis ne kaip Odisejas, kad atkeršytų už sugriautus ir išgrobstytus namus, o kaip mylintis ir pasiilgęs sūnus ir brolis, parsivežantis didelių svetur sukrautus turtus.

Iš tikrųjų Kazys Bradūnas išvyko iš Lietuvos kaip pradedantis poetas, gerai žinomas draugams, paskelbęs eilėraščių pluoštą periodikoje. Vokiečių okupacijos metais buvo išėjęs pagrindinis rinkinys *Vilniaus varpai*, o 1944 metais — *Pedos arimuos*, bet jo išliko labai nedaug egzempliorių, nes antroji bolševikų okupacija, radusi spaustuvę nebaigtą rišti knygą, ją sunaikino. Tad iš tikrųjų tik egzodo sąlygomis Kazys Bradūnas susiformavo ir išaugo kaip savitas, didelio ta-

lento poetas, dvylikos tūkstančių eilėraščių rinkinių autorius, daugelio literatūrinių premijų laureatas. O platesniems skaitytojams sluksniais Lietuvoje jis beveik nežinomas; taip brutaliai buvo nutraukti dvasiniai kontaktai ir mainai. Žinoma, ne visiškai. Kazio Bradūno knygos prasiskverbė į Lietuvą, jos ejo per rankas, buvo skaitomos, bet daugiausia rašto žmonių. Jos dar išpūdė ir įtaką. Sąlyčio ženklų yra Janinos Degutytės, Justino Marcinkevičiaus, Marcelijaus Martinaičio poezijoje. Bet plačiau į skaitančios visuomenės sąmonę Kazys Bradūnas įeina tik šia rinktine. Apie ją bus daug kalbama ir rašoma, nes ji leidžia naujai pažvelgti į visą 20-ojo amžiaus antrosios pusės lietuvių poeziją, o gal ir į visą mūsų gyvenimą. Ne tik dėl to, kad tai didelės jėgos ir grožio pasaulis, bet dar ir dėl to, kad ji padeda mums patiems suprasti ir įvertinti save — kuo mes panašūs, kuo skiriami ir kodėl. Ji leidžia mums — dar kartą — išgyventi lietuvių literatūros vientisumą, įsitikinti, kad lietuvių literatūra atsiskleidžia tik visos tautos talentų kurtama. Ši vientisumą Kazys Bradūnas visados juto ir brangino. Kai 1967 metais išėjo dvitomė lietuvių poezijos antologija Vilniuje, prie jos broliškai prisiglaudė tokiu pat drabužiu apvilktas Kazio Bradūno parengtas trečiasis tomas — *Lietuvių poezija išleivijoje 1944–1971 metais*. Nuo to laiko prabėgo beveik dvidešimt metų, ir dabar namo sugrįžta jau visa poezija iš svetur. Sugrįžta pagaliau ir Kazys Bradūnas, kad pradėtų nesibaigiantį gyvenimą visos tautos dvasioje ir širdyje.

(Iš Kazio Bradūno poezijos rinktinės *Prie vieno stalo*, išleistos 1990 metais Vilniuje, pp. 447-454)

Nauji leidiniai

• Jonas Minelga. PABŪK, VARNĖNE, SVEČIUOSE. Vilnius: „Džiugas“, 1995. Ilustravo Vilijus Jukūnas. Tiražas — 5.000.

Ketvirtioji Jono Minelgos eilėraščių vaikams knygutė *Pabūk, varnėne, svečiuose* atskrido jau į laisvą Lietuvą. Gaila tik, kad pats poetas su tuo varnėnu namo parskristi nebespėjo. Tačiau jo žaismingi rimai, trumpi, grakštūs eilėraštukai, kuriuose žaidžia, veikia ir gyvena vaikai artimas pasaulis, ne tik „pabūs svečiuose“, bet ir pasiliks visam laikui pas Lietuvos vaikus.

Kaip mes, vyresnieji, dabar jau žengiantys į pensijos amžių, kadise užaugom su Vytės Nemunėlio *Mušku Rudnosiu*, taip pat užsienio lietuvių vaikai ir vaikaičiai — su Jono Minelgos *Labas rytas, voverė, Kiškio pyragais ir Žiogu muzikantu*. Tai buvo knygutės — šeštadienio mokyklų draugės, vaikiškųjų programų repertuarai, lengvos, patrauklios lietuviškos kalbos šaltiniai užsienio lietuviukams.

Rašyti vaikams — kaip šokt baltelė: kiekvienas judesys grakštus, tikslus ir toks lengvas, kad žiūrovas tiki šokus kartu ir nejučia, kiek valandą įtempto darbo pareikalavo šis šokis. Ne mažiau pastangų reikalauja vaikų literatūra, ypač eiliuotoji, nes nėra reiklesnio skaitytojo kaip vaikas. Fantazija be atramos ir realybės jo nedomina; dailūs, bet jo aplinkai svetimi žodžiai jo nepatraukia. Eilėraštukas vaikui turi kalbėti jam, apie jį, jo kalbą. Tai pavyksta tik tam rašytojui, kuris moka galvoti ir jauti kaip vaikas.

Toks poetas buvo Jonas Minelga. Todėl ir jo eilėraščiai vaikams spinduliuoja tą ypatingą žodžio, vaizdo ir minties sintezę, kuri užburia, vertia jo eilutes vis skaityti, kartoti, ir tą vaizdą pasiūti, ta mintimi gyventi.

Pabūk, varnėne, svečiuose pas Lietuvos vaikus ilgai, ilgai, kaip dar viena užsienio lietuvių dovana tėvynei.

Nijolė Jankutė

Poeto Kazio Bradūno tėviškė

Algirdo Pilvelio nuotrauka

Iš Kazio Bradūno „Duonos ir druskos“

DOVANA

Reikėtų pailsėti –
Visi rugiai pasėti,
Padulkėję keliai,
Saulė nusėdo punktualiai
Už Rutkiškių dvaro,
Padangė atsidaro
Ir tvaska žiburiai.
Tuoju namo pareis
Išėjė nuo pat ryto...
Pirma žvaigždė nukrito.
Nepagavau – sauja tuščia.
Kas palydės nakčia
Į kitą rytą?..
Ir dar viena nukrito.
Štai – pagavau
Ir dovaną tau.

RYTINĖ MANKŠTA

Kada pabundu
Ir dar niekas neblaško,
Tik paskutinė žvaigždė
Padangėje tirpsta,
Tylūs žodžiai giliai
Ima žaisti kareiviais:
Pakaustytom kurpaitėm
Subėga į eilutes,
Rikiuojasi posmais,
Tai vėl išlaksto, išsivaikščioja,
Kol pagaliau sustoja
Rytiniam patikrinimui...

Tada tariau:
Gerai, žodžiai!
O jie atsako:
Poezijos labui!

SAULĖS PAGLOSTYMAS

Saulės ranka nepasiekti,
Kaip motinos nepaglostyti,
O ji man širdį glosto
Kaip verkiantį kūdikį.

Pasodina kalnelį po medžiais,
Nuo žemės kepalo
Atriekia duonos
Ir užtepa medaus...
Ir man jau gera.

*

Glostyk mane, saulele,
Seną –
Glostyk kaip kūdikį
Tik paguldysi į šiltą delną
Ir nepabudinki,

Tik nusinešk į saulėleidžio kraštą
Laiminga, tylinti,
Tirpstantį tartum vašką,
O gyvenimą mylinti.

JONINĖS

Iš debesų, mėnulio ir žvaigždžių
Virtime vakariene –
Pasigardžiukime trumpiausią naktimi,
Kai šventas Jonas,
Upelį perbrides, neatsižiūri
Ligi ryto dangaus.
O saulei tekant atsigerkim
Duonos plūtų gijos
Ir pasakykime Tirolui,
Jog čia dabar Šatrija,
Nuo kurios Čikaga
Per akmenėlio metimą.
Tik prerija ir Sibiras
Neitelpa širdin –
Ne dėl didumo,
Dėl kraujo grupės.

UŽUPIO BALSAS

Kur tu nueisi,
Kurgi atrasi
Stebuklingo šaltinio vandens?
Gimsi,
gyvensi,
pasensi
Ir niekad delnais nepasemsi
Nei gyvenimo, nei mirties,
Tiktai už upės,
Vakarui temstant,
Ilgirsi balsą
Savo paties –
Gyvenimo ir mirties.

ISAKYMAI SAU

Tėvynės vardo
Netark be reikalo,
Tik įrašyk eilėraštin,
Ir tegu skamba.

Ir Vilniaus vardo
Netark be reikalo,
O išpausk širdin
Kaip šimtametę graviūrą.

Gimtojo kaimo vardo
Netark be reikalo,
Bet mažą vaikaitį pamokyk
Aiškiai ištarti
Kirsiai.

KAD NESISKŪSTU

Girdžiu, kaip tėvai
Holy Redeemer kapuos
Kalbina gimines,
Taipgi jau smily
Sibire, Lietuvoj, Pensilvanijoje...

Kaip visus juos
Gimtąja užberti,
Kad vienas kitam nesiskūstų?..

RAŠAI PIRŠTU

O, Viešpatie,
Tai Tu tylėdamas rašai
Pirštu į smėlį
Žuvusių vardus.

Niekas neišlupa akmenų,
Niekas nesviedžia –
Akmenys guli
Kaip motinų rankos
Po kankinių galvų.

Ir Tu pirštu rašai
Jų pavardes
Vilniaus kalnelių smėly.

SUSITIKIMAS

Mano draugai jau pilkapiuose guli
Prie upių, ant kalvų ir girių gelmėse.
Randu vien pėdas saulės ir mėnulio,
Ir medžiuos ošia, šlama jų dvasia.

Klausau šnekos, jau panašios į tylą,
Ir perprasti jos negaliu.
O jie visi tylėdami pakyla...
Ir stovime ties šaltiniu,

Laikydami drauge
Sunkų molio asotį –
Gersime tylomis
Tuo pačiu gurkšniu.

MIKELANDŽELO „RONDANINI PIETA“

Dieve, kaip marmuras kenčia,
Kai veidai nebaigti.
Ar pakelsi tą kančią?
Linksta heliai šventi
Nuo marmuro, nuo mirties,
Nuo sunkumo savo paties.

PASIVAIKŠČIOJIMAS SEKMADIENI

Su Dievu išėjom pasivaikščioti
Ežiomis aplink Alvito ežerą,
Sutikdami jau po mišparų moteris,
Priešdami šventoriuje ant suolo,
Užkopdami į bokštą, kur varpai
Pabudinti vos vos nesuskambėjo.

Su Dievuliu įbridom nusimaudyti
Į širvintą už klebonijos sodo.
Ir saulėje įdeges Dievo kūnas
Nebuvo dar tas nuimtas nuo kryžiaus,
O sveikas, raumeningas kaip Klemenso,
Vagojancio pavasarį laukus.

Su Dievu pasukome į kapines
Senolio – paskutinio Priešpylio lankyti.
Trise pasikalbėti be gaudumo –
Girdi kaip skamba inkilai...
Ir aš vaikystėje genčių šermenyse giedojau
Čiulbančio paukštelio balseliu.

Su Dievuliu sugrįžome namo.
Atidarykite duris – tai mudu.
Jau vakarienei pavėlavę,
Nieką nenorime, tik poilsio
Ant uždengto pasienio suolo,
Ant švento ažuolo lentos.

Jau žiburi gali užpūsti...

BROLIŲ KAPAI

Kai vasarai kadais grįžau į tėviškę,
Už plento,
Sausindami pievas,
Iškasė žmonės prancūzų,
Su batais,
Kepure
Ir su kardu prie šono,
Senasirvintinės gi krante,
Čia pat,
Kelių pušelių apglėbtas,
Dunksojo pilkapis,
Vadinamas
Švedų kapais.
O dvaro beržynėly už varnų
Gulėjo dar nepamiršti
Rusai ir vokiečiai
Iš Pirmo pasaulinio karo.
O ten parapijos kapų kampely
Ilsėjos mūsų laisvės savanoriai.

Dievuli brangus,
Kiek sugėrė kraujo
Tie mano tėviškės
Akimirksniu aprėpiami laukai.
O jie maldavo tik lietaus
Ir prakaito,
Kurių ir Dievas, ir žmogus
Nepagailėjo.
Nei šaknys, nei grūdai
Neprašė kraujo,
Daigams užtekdavo rasos.

Gimtoji žemė –
Nežinomų kareivių bendras kapas,
Tik be liepanos,
Be amžinos ugnies.
Į smiltį rausias užmirkimas
Ir seka mūsų pėdomis
Į Sibirą ir į Australiją,
Į Misissauga
Ir į Čikagos
Kazimierines...

Tai kaip gali nepavydėt
Kadaise prie Alvito surastam
Ir ligi šiol nepamirštam
Broliai prancūzai,
Taip arti nuo tėvynės,
Taip netoli nuo Paryžiaus.

LIETUVOJE

Toli, toli, Lietuvoje,
Kur prie ledynų atbrailos šaltinis
Ir briedis su žmogum dar broliai,
Gindamies nuo bado ir vilkų.

Ateiki, patekėk, Aušrine.
Saulėle, šildyk ledo kalnus.
Tegu žolė, kaip žalias vabalėlis,
Ropoja vis tolyn į šiaurę,
Ir skambtelio širdis kaip žiogas
Vienastygė, pirmąja dainele...

Lietuvoje, labai toli, toli,
Kur prie morenų
Žybcioja ugnelė.

*

Toli, toli, Lietuvoje,
Nuo Svarburgo, kiek lig dangaus,
Į Šiaurės rytus,
Padėjo galvą prie Veliunos
Grafystės palikimo paveldėtojas.

Miškai ten degė
Ir audra dundėjo,
Kada aptemo jaunikačio akys,
Ir nuo nuleisto kalavijo kryžmos
Lašėjo ne lietaus lašai,
O kraujas.

Lietuvoje, labai toli, toli,
Kur, sako, karaliauja
Tikras velnias.

*

Toli toli, Lietuvoje,
Kurios nė Marco Polo nepasiekė,
Venecijietis tapo karaliene,
Kaip renesanso tobulą portretą.

O architektai, skulptoriai, auksakaliai,
Pameskite tėvynę tartum pinigą,
Iškokite garbės ir atpildo už Alpių
Vėsių ir begalinę šiaurę,
Kur už kūrybą jums atlygins
Ne drebanti ranka,
O Radvilos!

Lietuvoje, labai toli, toli.
Kur vaikščioja
Vėl žmogumi atvirkęs Dievas.

Kazys Bradūnas DUONA IR DRUSKA

Kazys Bradūnas eilėraščių rinkinio „Duona ir druska“ (Vilnius: „Vaga“, 1992) viršelis – dailininkas Romas Orantas.

Toli toli, Lietuvoje,
Nuo Sibiro į vakarus –
Pusė pasaulio!
Kaip tu pareisi namo,
Jei net suvagonė lėkdama pailsta.

Pareisiu, nebijok, pareisiu.
Pareis ir mano kapo kryžius –
Aš jį nešė parnešiu.
Išrausiu iš ledinio gruodo
Ir užsikelsiu ant pečių,
Kurių jau žemė nebeslėgia...

Lietuvoje, labai toli, toli,
Kur kryžvietės alyvose
Vėl sukukuos gegutė.

*

Arti arti Lietuvoje,
Po slenkščio akmeniu,
Po duonos kubilu
(Kurių nėra)
Prie pat užpiltų pamatų ir šulinio
(Kurių nėra)
Iškau ne pamesto,
O tik nerandamo.

Lietuvoje, labai arti, arti –
Savo širdy,
Čikagoj.

ATSIMINIMAI

Atsiminime –
Mažas vaiduoklėli,
Iš tų senųjų kaimo kapinių,
Atbėgs su manim pažaist gaudynių
Vaikystės paskutinį vakarą.

Atsiminimai,
O atsiminimai,
Iš didelio pasaulio pakelių,
Iš kryželių,
Net iš eilėraščių,
Nebėkit,
Nepalikit vienut vieno –
Susėskim dar
Už neolituoto stalo
Duonos ir druskos
Vakarienei.

Diplomatas Kazys Bizauskas ir Lietuva

(Atkelta iš 1 psl.)

nuomonės, samprotavimai ir siūlymai Užsienio reikalų ministerijai yra labai įdomūs ir toli nutaantys. 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencija, į kurią buvo kreiptasi nustatyti Lietuvos Lenkijos sieną, pripažino visas lenkų okupuotas Lietuvos sritis Lenkijai. Tą Ambasadorių konferencijos nutarimą patvirtino ir Tautų sąjunga. Tad, kaip rašo Pranas Zundė, „Kazio Bizausko nuostatai pasitvirtino“.

Šv. Sostas — Vatikanas, remdamasis lenkų veikla, Ambasadorių konferencijos ir Tautų sąjungos nutarimais, 1925 m. vasario 10 d. pasirašė su Lenkija konkordatą, pagal kurį Vilniaus vyskupija ir iš Seinų vyskupijos lenkų valdomos dalies įkurta nauja Lomžos vyskupija buvo priskirtos Lenkijos bažnytinėi provincijai. Tas Vatikano žingsnis Lietuvoje sukėlė labai jam nepalankias nuotaikas. Pranas Zundė visą tą procesą ir reakcijas labai įdomiai analizuoja ir detaliai aprašo.

Kazys Bizauskas Lietuvos atstovu prie Šv. Sosto buvo truputį ilgiau nei pusantų metų. Jis į Romą atvyko 1922 metų balandžio mėnesio pradžioje, o į savo naują paskyrimo vietą — įgaliotą ministru JAV — išvyko 1923 metų lapkričio mėn.

Juntinginės Amerikos Valstybės lietuvių tautos ir valstybės istorijoje suvaidino ir tebėra labai svarbų vaidmenį. Daug lietuvių veikėjų, kovojančių už lietuvių tautos laisvę, čia rado prieglaudą ir savo veiklai dirvą. Taip pat daug lietuvių čia atvyko, ieškodami geresnio materialinio gyvenimo. Visi savo veiklai čia rado laisvę. Laisvame ir demokratiškame krašte lietuvių pasaulėžiūrinis ir politinis susikaldymas buvo didelis, žiaurus ir kartais užgaulus. Tą Amerikos lietuvių susikaldymą Pranas Zundė labai išsamiai aprašo ir pavaizduoja dešiniųjų ir kairiųjų laikraščių iškarpomis. Nors lietuviai čia tarp savęs labai pešėsi ir buvo susikaldę, tačiau visi Lietuvos besikuriančiai valstybei labai daug padėjo, kaip materialiai, taip ir politiškai. Lietuvos valstybės pasiuntinio postas JAV-ese tuo metu visais atžvilgiais buvo labai svarbus. Lietuvos valdžia tai žinojo, ir tas postas buvo patikėtas Kaziiu Bizauskui.

Kazys Bizauskas žinojo, koks darbas jo laukia ir kokias sąlygas jis turės. Nors JAV prezidentas Woodrow Wilson deklaravo tautų apsisprendimo teisę, JAV nesiskubino mažas, nuo Rusijos atsiskyrusias valstybes pripažinti de jure ir Rusijai dar vis reikėdė didelės simpatijos. Dėl pripažinimo nepriklausomą Lietuvą de jure Amerikos lietuviai išvystė labai didelę akciją. JAV prezidentu esant Warren G. Harding, 1922 m. liepos 28 d. JAV visas tris Baltijos valstybes pripažino de facto ir de jure. Lietuvą iki tol jau buvo pripažinusios 23 pasaulio valstybės, jų tarpe ir didžiosios Europos valstybės: Vokietija, Rusija, Anglija ir Prancūzija.

Apie to meto Amerikos lietuvių Pranas Zundė rašo: „Tuo metu lietuvių išeivių politinis ir pasaulėžiūrinis susikaldymas, pradedant kraštutiniaisiais kairiaisiais (komunistais ir socialrevoliucionieriais) ir baigiant kraštutiniaisiais dešiniaisiais, buvo pasiekęs bene aukščiausią laipsnį, o sykiu su tuo ir tarpusavio nesutarimai, intrigos, vyčiai, šmeižtai ir rietenos. Tikslas, kad lietuviai išeiviai sutartiniai dirbtų Lietuvos labui, buvo nepasiekiamas svajonė“. Kazys Bizauskas tą situaciją žinojo.

Naujasis Lietuvos atstovas JAV-oms Kazys Bizauskas su savo šeima į New York'ą italų laivu atvyko 1923 m. gruodžio 6 d. Jį sutiko nedidelis žmonių būrelis. Lietuvių spauda jį pasitiko su

Lietuvos diplomatai nepriklausomybės (1918) pradžioje. Sėdi iš kairės: Bronius K. Balutis, Dovas Zauinis, Tomas Naruševičius, Ernestas Galvanas, Jurgis Baltušaitis, Petras Klimas, O. V. Milašius. Stovi iš kairės: Voldemaras Čarnockis, Kazys Bizauskas, Jonas Aukštuolis, Jonas Valjokaitis, Magdalena Avietienė, Vaclovas Sidzikauskas, Ignas Jonyas, Romanas Karuza, Ignas Seinins.

viltimi ir su rezervais.

Tų metų gruodžio 10 dieną New York'e, viename viešbutyje įvyko vakarienė, viešas Kazio Bizausko priėmimas. Jį suruošė dešinioji lietuvių grupė. Dalyvavo apie 110 žmonių, kairiosios grupės nedalyvavo. Sveikinimų ir linkėjimų kalbose buvo ir netole rantiškų išsireikimų kitų grupių ir kitų pažiūrų žmonių atžvilgiu. Kazys Bizauskas į sveikinimus ir linkėjimus atsakė kiek ilgesne kalba. Savo kalboje jis padėjo už sveikinimus ir už linkėjimus, trumpai nupasakojo tuometinę Lietuvos ekonominę ir politinę padėtį ir savo paties uždavinius čia, Amerikoje. Savo kalboje jis rado reikalo pabrėžtinai pasakyti šias mintis: „Aš žinau, kad jūsų tarpe susirūpinta, kokios aš esu srovės. Teisybė, kad aš esu krikščionių demokratų srovės, nes šiandienė Lietuvoje nebėra žmogaus be srovės. Aš galiu pareikšti, kad aš nebūsiu nei krikščionis demokratas, nei socialistas, bet aš būsiu Lietuvos valstybės atstovas. Kas tai pasakė, kad aš atliksiu reikalus pas mane ateinančiais. Aš noriu šitą pataisyti, kad aš atliksiu reikalus ne tik pas mane ateinančiais, bet aš ateisiu ir pas tuos, kurie pas mane nenorės ateiti. Man nebūs nei kataliko, nei socialisto, nei kitų srovių žmogaus. Man bus visi lietuviai“. Toliau tęsdamas savo kalbą, jis sakė: „Nepatinka man, kad kas čia kalbėdamas skirsto lietuvius į daugiau ar mažiau Lietuvai davusius. Man visi yra lygūs. Kurie daugiau turėjo turto ir supratimo, tie daugiau davė, kurie mažiau turėjo, tie mažiau davė. Kai priaugs mūsų visi žmonės prie valstybinio supratimo, tai visi duos, ką geriausio jie turės“.

Kazio Bizausko kalba padarė gerą įspūdį. Visi Amerikos lietuvių laikraščiai ją palankiai komentavo ir vertino. Pranas Zundė, tuometinės lietuvių nuotaikas labai tiksliai charakterizuodamas, rašo taip: „Atstovaudamas gi Lietuvai savo naujoje paskyrimo vietoje, JAV, jis veikė krašte, kuriame tuo metu gyveno maždaug septintoji dalis visos lietuvių tautos. Tiems išeiviams Lietuvos atstovybė buvo laisvam gyvenimui prisikėlusios tautos, Lietuvos valstybės simbolis ir jos gyva dalis. Tam tikra prasme jis buvo jiems Lietuva; jų dėmesys Lietuvai, jų sentimentai pasireiškė jų dėmesiu ir sentimentais Lietuvos atstovui. Kiekvienas tų išeivių norėjo matyti tą atstovą toki, kokią jis matė savo svajonėse Lietuva. Tuo metu dar toli gražu turtas nepertekusi Lietuvos išeivija, labai daug padėdama besikuriančiai Lietuvos valstybei, tikėjosi dėmesio ir iš jos. Tad santykiai su išeivija visuomet buvo viena iš svarbiausių kiekvieno Lietuvos atstovo JAV pareigų. Tie santykiai reikšėsi įvairiose plotmėse: tarpininkavi-

mu ryšiose su Lietuva, bendravimu su išeivija ir jos organizacijomis, suteikimu orumo jų svarbesniems parengimams savo, kaip Lietuvos valstybės atstovo, dalyvavimu juose ir panašiai“.

Lietuvos valdžia ir jos atstovas Kazys Bizauskas labai gerai tai žinojo, ir jį stengėsi dirbti pagal savo pažadus. Pirmąsiasis jis padarė vizitą kairiųjų *Vienybės* laikraščio redakcijai New York'e. Po to, labai greit jis aplankė Philadelphia, Čikagos ir kitų vietovių lietuvius. Bet kądangi nuotaikos buvo įtemptos (K. Norkaus organizuota nelegalių imigrantų byla, Philadelphiaje pasaulinė paroda ir lietuvių dalyvavimas joje, Eucharistinis lietuvių kongresas, lietuvių organizuotos Lietuvai pašalpos klausimas, Lietuvos valdžios Kaziiu Bizauskui pavestas paskolos iš Amerikos išrūpinimas ir daugybė kitų gana svarbių klausimų), todėl buvo sunkumų ir nesupratimų ir nesklaidumų. Neįmanoma visus juos čia aprašyti. Juos labai detalai ir nuoskliai išdėsto Pranas Zundė savo knygoje. Čia tik norėtusi pabrėžti, kad reikia stebėtis Kazio Bizausko darbštumu, visuomenišku ir diplomatinio sugebėjimu ir pasišventimu. Tai labai aiškiai matyti jo darbuose Amerikos lietuvių visuomenėje ir jo santykiuose ir darbuose su Amerikos valdžia.

Ypač sunkus ir komplikotas buvo Amerikos paskolos gavimas Lietuvai. Kazys Bizauskas Užsienio reikalų ministru rašė: „Man jau tenka susidurti su paskolos Lietuvai klausimu kone du metus. Turėjau priėmti išvados, kad pas mus jaučiamas su tuo dalyku netymas iš vieno sumanymo prie kito, iš vieno pasiūlymo prie kito. Kiekvienam turi būti aišku, kad paskolos klausimas yra vienas subtelingiausių, kad jo įvykdymas yra labai svarbus“. Sunki-

bių mūsų kraštui, kelti visomis išgalėmis tiek dvasinę, tiek materialinę kultūrą mūsų krašte, nes tų dalykų jau niekas negalės nuo mūsų atimti. Kuo daugiausia geležinkelio, kuo daugiausia plentų, kuo daugiausia gerų tiltų, kuo daugiausia elevatorių, kuo daugiausia mokyklų — nežiūrint, kokiomis sąlygomis mums taiti reikėtų atlikti — tokia, mano manymu, turėtų būti mūsų vidaus politika. Jei mūsų ateitis bus šviesi, kaip aš tikiu, tasai įdėtasis kapitalas atneš mums šimteriopą vaisių; įvykus blogiausiomis galimybėmis — niekas nebenušuos iš mūsų krašto nei plentų, nei tiltų, nei mokyklų, nei geležinkelių“. Kaip matome, Kazio Bizausko galvoseną buvo pranašiška ir toli siekianti.

Pranas Zundė savo knygoje labai daug pateikia Kazio Bizausko raštų — jo pranešimų Lietuvos vyriausybei tekstų, o ir pats detaliai to laiko politinius įvykius aprašo ir įdomiai juos komentuoja. Pavyzdžiui, Zundė rašo: „1926 m. rugsėjo 28 d. Lietuva ir Sovietų Rusija pasirašė Maskvoje nepuolimo paktą“. Kazys Bizauskas rašo: „Kitur [užsienio spaudoje] randame, kad lietuvių rusų sutartis siekia toli už Pabaltijo ribų, kad ji užduoda smūgį Lenkijai ir pakerta Tautų sąjungos paktą“. Toliau Pranas Zundė vėl rašo: „Lietuvos Sovietų Rusijos nepuolimo sutarties derybos sukle Lėnkijoje didžiausią nepasitenkinimą ir įkaitino Lietuvai priešiškas visuomenės nuotaikas. Mat lenkų vyriausybė tuo metu siekė sudaryti su Pabaltijo valstybėmis paktą, kuris būtų turėjęs tapti atsvara Sovietų Rusijai ir kuris būtų turėjęs žymiai pakelti lenkų politinį svorį Europoje. Tuo lenkų planus rėmė Prancūzija ir Anglija“. Kaip matome, tarptautinė politika visada yra buvusi labai įdomi. Kartais mažos valstybės, vienos ar kitos, veiksmai sugriaua ir kai kurių didelių valstybių planus.

1927 metų gegužės mėnesį Kazys Bizauskas buvo atšauktas iš Washington'o ir paskirtas įgaliotą ministru į Rygą. Amerikos lietuviai suruošė jam išleistuvių pokylį, kuriame dalyvavo laikraščių redaktoriai, daug garbingų svečių ir kunigų. Visi kalbėjysieji apgailestavo jo išvažiavimą ir visi linkėjo, kad greit jis vėl būtų jų tarpe. Jo išleistuvės buvo visai kitokios negu jo sutiktuvės. 1927 m. gegužės 21 d. gausaus lietuvių būrio išlydėtas, laivu „Leviathan“ iš New York'o jis išvyko į Lietuvą. Parvykęs į Lietuvą, jis trumpą laiką atostogavo Palangoje, bet jau rugsėjo mėnesio pradžioje Kazys Bizauskas buvo Rygoje, įgaliotą ministru prie Latvijos vyriausybės.

Lietuvos ir Latvijos santykiai visą laiką buvo oficialūs, korektiški, bet nebuvo nuosirdūs, buvo momentais net įtempti. Juos trukdė nuosirdūs latvių santykiai su lenkais. Latvijos vyriausybėje tuo metu valdžioje buvo socialdemokratai. 1926 m. gruodžio mėn.

Mūza Rubackytė

Pianistė Mūza Rubackytė Amerikoje

Siemet sukanka 120 metų nuo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimimo. Šiai sukakčiai paminėti, „Margutis“ rengia pianistės Mūzos Rubackytės koncertą Čikagoje, Jaunimo centre, liepos 16 dieną, 3 valandą po pietų. Mūza Rubackytė skambins Newport Music Festival, Newport, Rhode Island, liepos 22-23 dienomis ir East Hampton Festival, East Hampton, New York, liepos 30 dieną. Bilietai į koncertą Jaunimo centre gaunami „Margučio“ raštineje, 2717 West 71st Street ir Leono Narbučio Lion Frame galerijoje, 3125 West 71st Street, Čikagoje.

17 d. perversmas Lietuvoje ir 1927 m. rugsėjo mėn. 9 d. Tauragės pučas, dėl kurio kai kurie žymūs socialdemokratų veikėjai pabėgo į Latviją ir Lenkiją ir savo veiklai rado ten dirvą, taip pat neprisdėjo prie santykių pagerinimo.

Pranas Zundė rašo: „Dėl jau minėtų priežasčių Ryga tuo metu buvo Lietuvos vyriausybei labai svarbus diplomatinis postas. Tad toje vietoje buvo reikalingas ne tik igudės ir apskrus diplomatas, bet ir asmuo, gerai žinąs Latvijos sąlygas ir gerai perprantas lenkų politiką Lietuvos atžvilgiu. K. Bizauskas darbavęs Valstybės Tarybos Komisijoje Mažumų reikalams, gerai susipažinęs su Vilnijos problemomis, turėjęs daug patyrimo su lenkais kaip atstovas prie Šv. Sosto, laisvai valdantis latvių ir lenkų kalbas, buvo neabejotinai geriausias kandidatas tai vietai. Pažymėtina, kad tuo metu Lietuvos padėtis buvo sunki ir tarptautiniu mastu“.

Kazys Bizauskas, nuvažinęs į Rygą ir pradėjęs darbą, Lietuvos Užsienio reikalų ministru rašo, kad jis kalbėjęs su Latvijos Užsienio reikalų ministru Felix Cielens, kuris jam sakęs, kad jam būnant Ženevoje ir susitikinėjant su įvairiomis delegacijomis, tekę kalbėtis Lietuvos reikalais ir tekę atsakinėti į svetimas delegacijų klausimus, Latvijoje buvo dar trys Lietuvos konsulai: Rygoje, Daugpilyje ir Liepojoje. 1928 m. vasario 3-5 d. Bizauskas sukvietė konsulatų pasitarimą. Povilas Gaučys, kuris 1927-1929 metais buvo Lietuvos vicekonsulu Daugpilyje, rašo: „Kazys Bizauskas man buvo žinomas kaip Lietuvos nepriklausomybės akto signataras ir kaip literatūros teorijos vadovėlio autorius. Ryžausi nuvykęs į Rygą aptarti lietuvių reikalus. Per ilgesnius pasikalbėjimus ir vašes jo šeimoje susidariau įspūdį, kad Kazys Bizauskas yra ne tik geras diplomatas, bet ir rimtas valstybininkas, besisielgiantis Lietuvos valstybės ir tautos likimu“.

nėto maino, reikėtų esą manyti, kad Prancūzija ir kitos valstybės nesipriešintų tokiam klausimo išrišimui. Tas klausimas esąs didelės svarbos ir Latvijai, nes Latvijai ne vis tiek, ar bus Lietuva, ar visos Latvijos parubežiu eisianti Lenkijos siena, nes tuomet grešias pavojus ir Liepojai“.

Tuo metu Latvija ruošė prekybos sutartis su Sovietų Sąjunga ir su Lenkija. Tai netiesiogiai lieto ir Lietuvą, nes nuo to, ar ir kokios bus tos sutartys, daug priklausė ir Lietuvos su užsieniu raida. Kartais santykiai lietuvių su latviais buvo gerojai įtempti. Tam priežasčių buvo daug ir įvairių, rimtų ir mažiau rimtų. Mat valstybės yra kaimynės, abi turinčios kaimynais dides valstybes. Santykiai komplikuoti. Santykių ir problemų sprendimas taip pat komplikotas, viena kita liečiantis. Bizauskas atvirai, kantariai, korektiškai ir diplomatiškai su Latvijos vyriausybės atstovais santykius gerina ir problemas sprendžia. Visa tai Pranas Zundė labai nuoskliai ir įdomiai aprašo. Yra aprašyta labai įdomių atsitikimų, kurių čia neįmanoma atpauskoti.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Latvijoje gyveno apie 95,000 lietuvių. 1930 metų statistikos duomenimis Latvijoje buvo 26,000. Kaziiu Bizauskui būnant Lietuvos atstovu, Latvijoje buvo dar trys Lietuvos konsulai: Rygoje, Daugpilyje ir Liepojoje. 1928 m. vasario 3-5 d. Bizauskas sukvietė konsulatų pasitarimą. Povilas Gaučys, kuris 1927-1929 metais buvo Lietuvos vicekonsulu Daugpilyje, rašo: „Kazys Bizauskas man buvo žinomas kaip Lietuvos nepriklausomybės akto signataras ir kaip literatūros teorijos vadovėlio autorius. Ryžausi nuvykęs į Rygą aptarti lietuvių reikalus. Per ilgesnius pasikalbėjimus ir vašes jo šeimoje susidariau įspūdį, kad Kazys Bizauskas yra ne tik geras diplomatas, bet ir rimtas valstybininkas, besisielgiantis Lietuvos valstybės ir tautos likimu“.

(Ateinanti šeštadienį — Kazys Bizauskas Didžiojoje Britanijoje.)

Lietuvos konsulato Čikagoje atidarymas. Iš kairės: kun. K. Škipka, prel. J. Alšauskas, dr. A. Gralčinaitis, J. J. Elias, adv. K. Jurgelionis, dail. A. Žmuidzinavičius, Lietuvos konsulas P. Žadeika, Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras JAV-oms K. Bizauskas, adv. A. Šlakia, dr. K. Drangelis, P. Bračėliū, J. Borden, S. Kodis.